

Марціновська Яна Іванівна

здобувач вищої освіти навчально-наукового інституту права та психології НАВС

Симів Лілія Іванівна

здобувач вищої освіти навчально-наукового інституту права та психології НАВС

Науковий керівник:

Коваль Богдан Вікторович

старший викладач кафедри кримінальної юстиції навчально наукового інституту права та психології НАВС, кандидат юридичних наук

РОЛЬ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ У ПОДОЛАННІ БАР'ЄРІВ ДОСТУПУ ДО ПРАВОСУДДЯ

Європейською конвенцією з прав людини гарантовано право на справедливий суд, яке включає в себе право кожного обвинуваченого захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, або - за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника - одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя.

Безоплатна правова допомога (далі - БПД) виступає важливим підґрунтям демократичної й правової держави, сприяючи реалізації основних прав людини та забезпечуючи доступ до правосуддя для кожного громадянина, незалежно від його фінансового становища.

Конституція України закріплює право громадян на отримання такої допомоги, а Закон України «Про безоплатну правову допомогу» чітко визначає правові засади організації та надання безоплатної правової допомоги в Україні, встановлює гарантії права людини на отримання правової допомоги за рахунок держави, а також регламентує структуру, функції та повноваження системи безоплатної правової допомоги. Ключове завдання системи безоплатної правничої допомоги (БПД) полягає у подоланні бар'єрів, які часто стають на заваді вразливим категоріям населення ефективно захищати свої права та реалізовувати конституційну гарантію доступу до правосуддя.

Безоплатна правнича допомога – це правнича допомога, що гарантується державою та повністю або частково надається за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів та інших джерел [1]. Під правовою допомогою слід розуміти – правові послуги (надання правової інформації, консультацій і роз'яснень з правових питань; складення заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру; здійснення представництва інтересів особи в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами; забезпечення захисту особи

від обвинувачення; надання особі допомоги в забезпеченні доступу особи до вторинної правової допомоги та медіації), спрямовані на забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина, захисту цих прав і свобод, їх відновлення у разі порушення [2, с.53]. Безоплатна первинна правнича допомога охоплює первинну та вторинну правничу допомогу, де первинна виступає як початковий етап (надання консультацій та інформації), а вторинна є логічним продовженням і найвищою формою реалізації цього права (представництво інтересів у суді та складання процесуальних документів). Таке комплексне поєднання гарантує, що право на правничу допомогу не обмежується лише порадою, а переходить у практичну площину – забезпечення реального захисту прав та інтересів особи за рахунок держави на всіх етапах вирішення правової проблеми.

Ключовими перешкодами, які долає система БПД, є такі найбільш поширені бар'єри доступу до правосуддя: економічні, соціальні та інформаційні. В першу чергу слід зазначити, що під даними бар'єрами розуміється будь-яка перешкода, яка ускладнює або робить неможливим для особи реалізацію її права на звернення до суду, ефективний захист прав, участь у судовому процесі та отримання справедливої судового рішення.

Економічний бар'єр полягає в нездатності малозабезпеченої особи покрити обов'язкові фінансові витрати. Соціологічне дослідження, яке проводилося координаційним центром у січні 2024 р., засвідчило, що найбільшою перешкодою є власне матеріальне становище: близько половини респондентів не можуть оплатити судовий збір, а 34% – додаткові витрати [3]. Частина населення це особи із низьким рівнем доходу, вони не мають достатнього обсягу коштів, щоб захистити свої права в суді, саме це є однією із причин відмови від офіційного вирішення спорів. Населення вимушене шукати альтернативні способи вирішення конфліктів або знову ж таки відмовляються від захисту. Таким чином, система безоплатної правової допомоги скасовує необхідність оплати юридичних послуг для визначених законом категорій осіб. Ця функція, яка базується на відповідних законодавчих положеннях, гарантує, що фінансова неспроможність осіб не стане вирішальним фактором у доступі до правосуддя.

Соціальний бар'єр полягає у тому, що певні категорії населення, через деякі фактори (соціальний та фізичний стан, вікові особливості, соціальну вразливість та ін.) опиняються в ситуації, коли реалізація їхніх прав стає дещо ускладненою. До цієї певної категорії ми можемо віднести осіб з інвалідністю, осіб похилого віку, ветеранів, людей, що постраждали від домашнього насильства. Система БПД відіграє ключову роль у подоланні цього бар'єра, забезпечуючи супровід і підтримку окремої категорії осіб, представляючи їх в судах. Це означає, що адвокати збирають докази, підготовлюють документи та відповідно беруть безпосередню участь у судових засіданнях, захищаючи інтереси клієнтів у справах. Крім того, БПД організовує виїзні консультації до будинків для літніх людей, реабілітаційних центрів, центрів для постраждалих від насильства та лікарень.

Інформаційний бар'єр є серйозною перешкодою для забезпечення доступу громадян до правосуддя, що значною мірою зумовлено недостатнім рівнем правової обізнаності населення. Такий бар'єр виявляється не лише у частковій чи

повній відсутності знань щодо основоположних прав і свобод, гарантованих Конституцією, але й нестачі розуміння способів та механізмів їхнього захисту, зокрема щодо того, куди звертатися, які документи готувати, які строки позовної давності діють тощо. Працівники БПД щоденно надають достатньо вичерпні роз'яснення щодо порушення чинного законодавства, проводять консультації та тренінги, що допомагають зрозуміти їхній правовий статус, шляхом заповнення прогалин у знаннях, що утворилися через недостатню правосвідомість. Таким чином роль БПД полягає у тому, що вона підвищує правову свідомість громадян та сприяє доступу до правосуддя.

Таким чином, БПД відіграє значну роль у забезпеченні рівного доступу громадян до правосуддя. Система БПД в Україні ефективно долає економічні, інформаційні, соціальні та інші бар'єри доступу до правосуддя, забезпечуючи рівність громадян перед законом.

Роль БПД полягає в тому, що вона забезпечує правовий захист найбільш вразливих категорій населення, сприяє зміцненню довіри до органів правосуддя, підвищує рівень правової культури та зменшує соціальну напругу.

Система БПД сьогодні демонструє, що державна установа може бути ефективною, сучасною та орієнтованою на людину. Її головна мета — підтримувати тих, хто найбільше потребує допомоги, надавати якісну правничу допомогу.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про безоплатну правову допомогу» // Відомості Верховної Ради України <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text>
2. Право особи на безоплатну правову допомогу / Ю. О. Данилевська, Л. В. Павлик, З. З. Петрович, У. О. Цмоць. Львів: ЛьвДУВС, 2018. 136 с.
3. Соціологічне дослідження “Бар'єри у доступі до правосуддя” (Координаційний центр, січень 2024) URL: <https://legalaid.gov.ua/wp-content/uploads/2024/02/bpd-doslidzhennya-baryeriv-sichen-2024.pdf>
4. Безоплатна первинна допомога «Річний звіт системи безоплатної правничої допомоги» URL: <https://legalaid.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/zvit-systemy-bpd-2023-2.pdf#:~:text=%D0%A3%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B6%202023%20%D1%80%D0%BE%D0%BA%D1%83%20%D1%81%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B5%D0%BC%D0%B0%20%D0%91%D0%9F%D0%94,%D0%BF%D0%B8%D1%81%D1%8C%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%85%20%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%81%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9>